

NIKÁPOLY.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Mikor Bajezid meghallotta,¹⁾ hogy Zsigmond átkelt a Dunán és hogy a dunamenti várakat visszafoglalta, éppen Konstantinápolyt ostromolta.²⁾ Rögtön fölhagyott e működésével, az ostromló gépeket elegette és Szofia felé indúlt. Szead-Eddin szerint, mikor Aladsa Hiszárhoz ért, a magyar király be akarta keríteni. Ez valószínűleg az a különítmény volt, melyet Zsigmond Maróthi János vezetése alatt küldött volt hírszerzés végett előre. Ezalatt Zsigmond, illetőleg a francia had N.-Nikápolyt ostromolta, melynek parancsnoka Toghan bég volt, de mivel ostromlószerzei nem voltak, körülzárta azt s kiéheztetéssel remélte célját elérni.

A keresztények szeptember 15-én értek oda, felszólították Toghánt, hogy adja át a várat, a mit ez megtagadott. A várvívás dicsőségét a francia lovagok maguknak követelték s habár erre való szerszámaik nem voltak, Zsigmond beleegyezett. Közeledési árkokat kezdtek csinálni s a francia had szárnyaival a Dunára támaszkodva délfelől, a dunai hajóhad pedig észak felől zárta el a várat. A magyar hadsereg és segédsapatai keletre a vártól, a Duna mentén táborozott tétlenségben, mert úgylátszik, a magyarok a lovagok fenhéjázó viseletét meggorrolták. Ez valamennyi

¹⁾ Froissart szerint valószínűleg a milanoi hercegtől.

²⁾ Mikor a hitetlenek fészke, Kosztantinie, ellen indultam és azt vívtam és ostromoltam: a Magyarország királyának nevezett átkozott az esztelen császárral egyetértvén, haladék nélkül megtámadta Nigeboli városát hogy az iszlám népének kárt okozzon és ártalmára legyen. Bajezid feth-námeja Thurynál.

keresztény szövetséges hadban úgy volt. A különböző nemzetekhez tartozó csapatok között ritkán van egyetértés. Irigység és káröröm s minden idegennek megvetése a műveletlenséggel jár, a lovagok műveltsége pedig nagyon problematikus volt. Nyilvánvaló, hogy e tulajdonságok nem növelik a szükséges egyetértést. Így volt ez Nikápoly alatt is.

A vár jól el volt élelemmel látva, s erkölcsi erejét nap-nap mellett növelte a francia lovagok ismételt esztelen támadása, a melynek sohasem volt sikere. Bajezid ezalatt Trnovába ért és Evrenosz béget küldte előre,¹⁾ hogy hírt szerezzen, de ez a körülzáró sereg miatt a várbeliekkel nem léphetett összeköttetésbe s czélt nem érve, tért vissza urához, jelentvén, hogy a vár körül van véve s onnan hírt nem hozhatott. Bajezid — a mint ezt Mevlána-Irdisz történetíró után Szead-Eddin mondja — maga ült egy gyorslábú lóra s éjjel egy felhőkig érő magas hegyre lovagolt, mely a várhoz közel emelkedett s mennydörgéssel vetélkedő hangon bekiáltott a várba: «Hej Toghán». Thogán bég éppen a vár fokán volt s a padisah kérdéseire azt felelte, hogy a várban minden rendén van. E feleleten megörülve, visszatért táborába s a keresztények, kik a beszélgetést hallották, az éj sötétségében hiába üldözték. Reggel a csata megkezdődött.²⁾

A török hadsereg négy csoportra volt osztva, az elsőben 24,000 gyalog, a mögött csekély távolságra 30,000 lovas és hátul Oublától északkeletre, hol a trnovai út azokat a magaslatokat metszi, melyek az Oszma és a Duna között emelkednek, Bajezid személyes vezetése alatt 40,000 lovas. A 8 000-nyi hűbéres lovaság rajként vette körül a csatarendet, hogy abba a keresztények be ne lássanak s egyéb kikülönítésekre szolgáljanak, a többek között arra, hogy a eserjébe rejtőzött, megkerülésükre szánt magyarokat tartsák szemmel s útjokat állják. Az a 40,000-nyi had, melyet Bajezid vezetett, tartalék volt, vagyis a cselvetésre szánt csapat.

A st.-denyisi barát most közölt csatarendjével első tekin-

¹⁾ Bajezid fethnameja Thurynál.

²⁾ Bajezid fethnameja erről nem tesz említést; csak azt mondja, hogy «Thogan aga szolgámtól értesültem arról, hogy a várban van elég élelem szer. stv.

tetre ellenkezőnek látszik a Szead-Eddin szükségzavú jelentése, mely azt mondja, hogy «a sahiszlam seregét két csapatra osztotta, egyik felét a hitetlenek elébe küldte, hátra maradt felét pedig személye kíséretében lesbe állította.» Ez az ellentmondás csak látszólagos, lényegében a két jelentés egyezik, mert az ellenség nyugtalanítására, a harczrend eltakarására s egyéb kikülönítésekre szánt hűbéres lovasságon kívül csakugyan két főcsapat volt, az egyik mely a keresztényekkel szemben állott s esetleg maga után csalta az ellenséget, s a másik, mely lesben volt. Hogy az ellenséggel szemben álló csoport két harczvonalat alakított, azt a részletekbe nem bocsátkozó Szead-Eddin nem tartotta szükségesnek fölemlíteni, beérte azzal, hogy rendeltetésüket véve tekintetbe csoportosította a sereget.

Bajezid fethnameja szerint a jobb szárnyon álltak azok a csapatok, a melyeket Szulejman sah, Ali pasa nagyvezér, Firuz pasa rumilii beglerbég, továbbá Malkocs bég és Timurtas bég vezettek. A bal szárnyon állott Mustafa, Timurtas pasa, az anatóliai beglerbég, továbbá Mohammed, Turkhan, Besir és Tahir karamáni bégek az összes kitünő bégekkel.

Hogy a keresztények miként rendezkedtek el, nem tudhatjuk, minden arra mutat, hogy nem állapítottak meg semmi tervet sem s hogy a harcz megindult, még mielőtt a sereg egyes részei tudták volna, hogy mi a föladatuk.

A csatát megelőző éjjel Zsigmond csapatainak egy részét egy cserjébe rejtette, valószínűleg, hogy a megalakulandó fölállítás jobb szárnyát támogassa s a harcz megkezdése után az ellenség balszárnyát megkerülve, hátába üssön.

A keresztény sereg különféle elemeit tekintve, a magyar hadak könnyű lovasságának kellett volna a harczot megkezdeni s a nehéz fegyverzetű nyugatiaknak a magyarok hasonlóan fegyverzett részével, azt támogatni s az ellenség soraiba csak akkor behatolni, mikor azt a könnyű lovasság nyilainak záporával megintgatta. De másként történt. A francia lovagoknak nem a józan ész, hanem a lovagias felfogás volt tanácsadójuk, mely az elsőséget nem engedi soha másnak. Coucy és az admirális hajlandók voltak ugyan Zsigmond s a hadi ügyekben tanácsadói — a Garaiak, a Kanizsayak stb. — nézeteinek engedni, kik váltig mondták, hogy

engedjék a magyarokat elől menni, mert ezek a törökök harcmodorát jobban ismerik, mint ők, s tudnak úgy harcolni, mint a hogy ezekkel kell, de el kellett hallgatniok a Boucicaut, Artois s a többi gondolkodni nem tudó lovag féktelen harci kedve előtt és mielőtt Zsigmond a harczra vonatkozó intézkedéseket megtette — az angoloktól eltanult módon, lóról szállva gyalog¹⁾ megtámadták a törökök első csatavonalának czölöpzet mögött álló jobb szárnyát, — mely elől az oda állított hűbéres lovasság azért ment el, hogy szabad tért engedjen a janicsárok működésének,²⁾ s — úgy látszik, oly gyorsan értek ahhoz, hogy az ijjal, karddal, handzsárral és részben lándsával ellátott janicsárokat meglepték, olyannyira, hogy azok ijjaikat nem használhatták — vagy ha igen — túl lőttek a czélon, mert Szead-Eddin mondása szerint, «a hadrontó harcosok kardjai jól eltalálták az ellenség nyakát s azért áldozataikon nem is volt látható nyilnak nyoma sem». Tehát rögtön kézi tusa fejlődött, melyben a francia lovagok győztek és 10,000 török gyalogost levágtak, a többiek vad futásban menekültek a nyíllövésnyi távolságban mögöttük álló spahik mögé,³⁾ kiket, míg a francziák oda érkeztek, szintén rendétlenségbe hoztak. A jól fegyverzett lovagok támadásának ezek sem tudtak ellenállani s 5000 embert veszítve, húzódtak vissza a lesben álló Bajezid felé. A francziákat hevük

¹⁾ M. J. de Thurocz J. G. Schwandtnernél. Tom I, Pars IV, Cap VIII. . . . mox Franci, præcipiendæ pugnæ insolenti cupiditate capti, priusquam universæ regales copiæ, instructis ex ordine aciebus, signis collatis, proelium inirent, e castris prosilientes, et præcipientes ab equis ut eorum moris est — pedites certaturi, descendentes contrarias irruerunt in turmas.

²⁾ Livres des faits de Jean de Boucicaut. Partie I, Chap. XXIV. «Tout premierement une grande tourbe de Turcs qui à cheval étoient se mirent en une grande bataille tout devant leurs gens de pied; et derrière ces gens à cheval, entre eulx et ceulx de pied, firent planter grande foison de pieux aigus que ils avoient fait apprester pour ce faire. Et estoient ces pieux plantés en biaisant, les pointes tournées devers nos gens, si hault que ils pouvoient aller jusques aux ventre des chevaux.

³⁾ Erre vonatkozóknak alkalmasint Bajezid fethnamejának következő szavai: «... Mohamed, Musztafa, Timurtas pasa, Besir és Tahir karamáni bégek az összes kitünő bégekkel és győzelmes sereggel a rumilii hadosztály segítségére sietvén, az oroszlán bátorságnak stb.» és tovább . . . «a mi részünkről néhány jeles bég is vértanúságot szenvedett».

elragadta s nem tértek vissza vezeték lovaikhoz, hogy rendes szokásuknak megfelelően, üldözés céljából lóra üljenek, hanem gyalog mentek a megfutamodottak után, nem is sejtve, hogy a domb mögött 40,000 pihent harczost fognak a török sereg romjai helyett találni.

Ezalatt Zsigmond seregét úgy a hogy elrendezte, utóhadát Garai Miklóstra bízta s a németeket is, kiket a nürnbergi várgróf vezetett, ide osztotta be. A török hűbéres lovasság megtámadta, a francziák vezeték lovait, egy részüket zsákmányul ejtette, más részük futni kezdett hátrafelé, a magyarok a gazdátlan lovak száguldozását látva, mindent veszve gondoltak lenni s maguk is széledezni kezdtek. Zsigmond alig néhány ezer harczost¹⁾ szedve össze, a francziák megmentésére sietett, kiket már Bajezid körül fogott volt. A saint-Denys-i barát²⁾ és Boucicaud azt állítják, hogy a magyarok nem jöttek segítségükre, s a nélkül, hogy harczoltak volna, gyalázatosan megfutamodtak, mert «ők olyanok, hogy nem tudnak a harczban helyt állani, ők csak ahoz értenek, hogy hátra futva, lóhátról nyilaznak, és halljátok a magyarok rosszaságát, hűtlenségét és gyávaságát, a melyért örök szemrehányás illeti őket. A mint látták, hogy bajban vagyunk, a helyett, hogy a törökön rajta ütöttek volna, hátat fordítottak és elfutottak mind, kivéve egy urat és embereit, kit Magyarország nagy grófjának neveznek.» De hogy ez nem igaz, tudjuk Zsigmond több okleveléből és Schiltperger következő soraiból: «Sigmund griff den Feind an, schlug sich tapfer mit des Türken Fussvolk», tovább azt is mondja, hogy ura lett a csatátérnek s a török lovasságot is megtámadta, úgy hogy Bajezid már-már futásra gondolt, a mikor a szerb fejedelem segítségére jött. Már pedig Schiltperger mint szemtanú, szava-hihetőbb, mint a saint-denysi apát, ki mások elbeszélése után írt s mint Boucicaud tetteinek névtelen írója.³⁾

¹⁾ E névtelennek kézírata a XVI-ik században Machaut sieur de Romainville kezében volt és Godefroy Tivadar nyomtatta ki először 1620-ban. Egy másik egykorú kézírata Párisban van s 178. szám alatt őrzik. Czíme: «Explicit le Livre des faits du bon maréchal Bouciquaut, gouverneur de Jennes, fait et escript jusque ycy le IX j. d'avril l'an de grace M.CCC.IX.

Egy janicsár csapat állta útját, melyet levert¹⁾ s aztán a s spanyokkal találta magát szemben. A harcz mind a két részről nagy kitartással folyt és egyidőig eldöntetlen maradt, némelyek Lazarevits István szerb despota közbelépésének tulajdonítják azt, hogy a csata a törökök javára dőlt el.

A babér nem járt ingyen, a törökök veszteségét — alkalmassint túlozva — 30,000-re teszik a francia források. Bajezid is megsebesült. Muratori szerint Zsigmond emelte ki nyergéből, de erről a török források nem emlékeznek meg. Mevlana Idrisz elbeszélése után azt beszélük, hogy «a csata és öldöklés hevében egy ördögábrázatú rút hitetlen a szultán feje búbjára sújtván buzogányával, erős ütésével megsértette annak a kedves testét és aranyos nyergéből a földre terítette». Ha ez az ördögábrázatú hitetlen Zsigmond lett volna, valószínű, hogy megemlíti vala egyik-másik török krónikás.

Húszezer keresztény holtteste borította a csatatért (Köhler Posilgére támaszkodva, 12,000-et mond), sokan fogságba kerültek. Nesri arról értesít, hogy Timurtas fia — Umar bég, ki a csatában jelen volt — neki azt mondta, hogy csak annak az osztálynak kezébe, melyhez ő tartozott, 2000 nél több fogoly esett. A foglyok között volt a Nevers-i gróf is, a kinek kiváltására, Zsigmond jóállása mellett, 100 ezer arany forintot vettek föl Rampenda luca-i születésű párizsi kereskedőtől kölcsön.²⁾

Zsigmond a csatátérrel Garai Miklóssal és Jánossal, Kanizsai Jánossal és Miklóssal, a johanniták nagymesterével, Neilhac Filiberttel, Fridrikkel, a nürnbergi várgróffal, Cilley Hermannal s több más magyar úrral egy olasz gályán menekült, de nem haza, hanem a Duna torkolatához, honnan az újonnan kinevezett nádort, Bubek Detrét és az új országbíráját, Pásztotai Jánost, Garai Jánost haza küldte, hogy vigyék hírül menekülését, maga pedig a Fekete tenge-

¹⁾ Schiltperger. Szalay László. Köhler.

²⁾ A bécsi cs. levéltárban van Zsigmondnak a velencei dogéhoz intézett Pozsegában 1398 június 17-én kelt levele, a melyben kéri, hogy abból a pénzből, a melyet Velence minden évben Magyarországnak tartozik, fizetni, adjon évenként 7000 aranyat a Nevers-i gróf megváltására fölvev 100 ezer arany forintnyi kölcsön törlesztésére Rampenda-nak. (Din de Responde, Digne Raponde.)

ren át Konstantinápolyba hajózott, onnan nem veszély nélkül a Dardanellákon át december 19-én Lacroma szigetéhez ért s ugyane hó 30-án Spalatoban találjuk. Útja közben Rhodusban is megfordult. Dalmatiából pedig hazatért birodalma szívébe, Budára, hol fogadtatásának — mint a történelemből tudjuk — nem nagyon örülhetett.

A királyon, Garai Miklóson és Jánoson, továbbá a két Kani-zsajn, Cilley Hermanon, a nürnbergi várgrófon, Neilhac Filibert johannita nagymesteren kívül alig menekedtek meg néhányan a főbbek közül. Az elesettek közül volt egy Rozgonyi, Maróthi Dénes, Semsey László, Kapolyi János, Vienne-i János admirális a fiával, de la Tremouille Vilmos, Bar Fülöp stb.

Az elmondottakból látszik, hogy Zsigmond nem volt hadvezér, mert ha azt a kevés intézkedését, mely megtörtént, az ő fejéből és nem a Garaiakéból eredetteknek tartjuk is, nem kerülheti el figyelmünket, hogy azok csak félig vagy sehogysem hajtottak végre, már pedig nem elégséges jól intézkedni, hanem végre is kell azt hajtatni. Ezért mondják — helyesen — hogy a háborúban majdnem minden a vezér egyéniségétől függ, a ki, ha nem tud parancsainak érvényt szerezni, hiába eszel ki jó terveket.

Zsigmond, mikor Bajezid közeledését megtudta, Trnova felé küldte Maróthi Jánost azért, hogy a törökök erejét kikemlelje s arra törekedett, hogy a harczot a magyarok kezdjék meg, mint a kik ismerik az oszmánok harczmódját. Ez az intézkedés, ez a szándék helyes volt. Szeme előtt lebegett hát annak fontossága, hogy az ellenségről hírt kell szerezni, de ezt csak tökéletlenül hajtatta végre, beérte azzal, hogy Bajezid közeledéséről s úgy látszik, haderejéről bizonyoságot szerzett, de már a csatát közvetlenül megelőző órákban elmulasztotta az ellenségnek fölállítását megismerni. Sem ő sem a francziák nem tudták azt, hogy azok a csapatok, a melyeket maguk előtt látnak, a török seregnek csak egy részét teszik, pedig egy-két járőr kiküldésével megtudták volna, hogy Bajezid számos harczossal a domb délkeleti oldalán áll. Ezt tudva, pedig aligha mentek volna a veszedelem torkába.

Az a szándéka, a mely szerint a magyarokkal akarta a harczot megkezdetni, a helyzet és körülmények helyes megítélésére vall, de végrehajtása hajótörést szenvedett erélytelenségén; övéi-

nek sem tudott parancsolni, nemhogy az idegen lovagok szót fogadtak volna neki. Ez pedig nagy baj volt, talán még nagyobb mint az, hogy az ellenség haderejének szétesztásáról és fölállításáról nem volt tudomása, mert ha az övéi kezdik meg, a magyar hadviselés elvei szerint a harczot, e közben a domb mögé is kerültek s látták volna, hogy ott csel van vetve, és a derékhad nem rohant volna fejeveszetten az egybevágó, együttműködés hasznosságáról megfélelkezve, szétszakadozva, kisebb-nagyobb csoportonként a veszedelembé, hanem a lovagokat együtt tartva akkor és oda vezette volna, a mikor és a hová a viszonyok követelték.

E csata elvesztéseért első sorban Zsigmondot illeti a felelőség, mert minden azon múlt, hogy nem tudott parancsolni s valószínűleg — gyönge emberek módjára — azt sem tudta, hol a feje s kipfedve-kapkodva, megfélelkezett annak végrehajtásáról, a mit tenni szándékában volt. Maróthit szemrehányás nem illetheti, ő megfelelt specialis föladatának és megfoghatatlan Köhlernek az a megjegyzése, hogy: «Er (Maróthi) brachte am 27. September die Nachricht schleunigst zurück und entschuldigte sich sehr geschickt, den Feind nicht angegriffen zu haben, um den Franzosen diese Ehre zu lassen.» — Nem kellett magát mentetgetnie, mert akkor érhetne volna szemrehányás, ha 5000-nyi különítményével megtámadja az együtt talált nagyszámú török hadat, a mit — igen bölcsen — nem tett. Visszatérve, nem folytathatta fáradt, nehéz fegyverzetű harczosaival¹⁾ a kémlelést. E célra Zsigmondnak friss csapatot kellett volna küldenie. Bajezid ellenben jó hadvezér volt, messze előre küldte Evrenosz béget, megismerte legalább megközelítőleg az ellenség erejét, kémeket küldött ki, a kik a térség minden zege-zugát jól átkutatták s megtudta, hogy Zsigmond jobb szárnyán, a cserjésben csapatok vannak elrejtve, s nem mulasztotta el ezek megfigyelését, csapatot állítván velük szemben s ez által helyükhöz kötötte azokat, hogy föladatukat, a török sereg hátába való kerülést, nem teljesíthették.

¹⁾ Szalay szerint alkalmasint oláh vagy bosnyák kémek lehetnek, kik Bajezidet e célzatról, t. i. hogy Zsigmond jobb szárnyának támaszúl szolgáljanak s az ellenség balszárnyát megkerülve, annak hátsó rendire támadjanak — értesítették.

Bajezid nem tartotta magát a szokásos harczrendhez, a hűbéres lovasságot nem a szárnyakra állította, hanem a fölállítás ele, hogy serege ezektől takarva, rendezkedhessék el, egyes részeire pedig külön föladatokat bízott. E szerint tehát a viszonyokhoz alkalmazkodott, nem engedte magát a chablon által beníttatni és seregének tetemes részét cselvetés végett tartalékban tartotta, mert a mint már ezt egy XIV. századbéli arab kézirat mondja «a hadviselésnek alapja a cselvetés».

Bajezid jobb taktikus volt, mint Zsigmond, de a stratégiához is jobban értett, mint ez. Mikor a keresztényeknek ellene való készülődését meghallotta, azonnal felhagyott Konstantinápoly ostromával és a körülmények teremtette új hadműködési tárgy — a keresztény hadsereg felé ment jelző nevéhez illő gyorsasággal, melyre ugyan ebben az esetben nem is volt olyan nagy szükség, mert a keresztények Nikápoly alatt duzzogtak egymásra és szabad idejükben ostromósdit játszottak, tehát nem volt ok attól tartani, hogy a Balkánon náloknál előbb jönnek át.

Ismétlem, hogy minden jel arra mutat, hogy a keresztényeknek nem volt megállapított tervük, ők Európát a Dunánál akarták megvédeni, s ha egyáltalán gondolkodtak, azt gondolták, hogy majd úgy megijed tőlük az oszmán, hogy baj nélkül érhetnek álmódosásaik tárgyához, a szent sírhoz.

A francia krónikásokból látni, hogy ők a Duna mentén akartak a Fekete tengerig menni, hogy onnan talán velencei és genuai hajókra ülve, juthassanak Syriába, de e tervük csak ábrándozás volt. E menet biztosítására nem történt semmi, s jobb oldaluk teljesen védtelen lett volna, mert nem szállták meg a Balkán-átjárókat.

Zsigmondnak volt-e szándékában a Balkánon átmenni s a török derékhaddal attól délre megütközni, nem tudom, de azt látom, hogy nagy hibát követett el azzal, hogy a relative jelentéktelen Nikápoly által az összes keresztény sereget helyéhez kötni hagyta. Az nem mentség, hogy azért nem igyekezett a Balkánt előbb elérni, mint Bajezid, mert veszedelmesnek tartotta háta mögött a török kezében hagyni Nikápolyt, mert e vár fontos volt ugyan bizonyos tekintetben, de a 100 ezernyi sereghez viszonyítva, annyira jelentéktelen, hogy egy szemmeltartására rendelt külö-

nítmény hátrahagyásával bátran elindulhattak volna. Ennél sokkal nagyobb veszedelemmel járt a csatának a Dunához oly közel való elfogadása; e folyó, melyen az igaz, hogy czirkált néhány magyar hajó (a velencei és genuai hajóhad a Duna torkolatánál vesztegeltek megfoghatatlan módon, csak egy-két gályájuk volt a Dunán) csak alig néhány száz lépésre volt a csatatér mögött!

Megfoghatatlan, hogy Bajezid közeledését hallva Maróthitól, mégis meghagyta magát, úgyszólván táborozási helyén, lepi és hogy nem ment vissza az Oszma mögé, hol ennek balpartján olyan állást talál, melynek mindkét szárnya védve van, a bal a Duna s a rajta czirkáló magyar hajóhad által, a másik pedig azokkal az ingoványokkal, a melyek délre a Dunától az Oszma balpartján terülnek el.

BÁRCZAY OSZKÁR.